EBÛ ABDULLAH ESBA’ BİN FEREC MÂLİKÎ

Hadîs ve Mâlikî fıkıh âlimi. Hadîs ilminde hafız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilen) idi. Künyesi Ebû Abdullah, ismi Esba’ bin Ferec bin Sa’îd bin Nâfi’dir. Dedelerinden Nâfi’nin Emevî halifelerinden birinin azatlı kölesi olması dolayısıyle el-Emevî, Kâhire yakınlarındaki Fustât kasabasında oturduğu için el-Mısrî, Mâlikî mezhebi mensûbu olduğu için de el-Mâlikî nisbet edildi. El-Fakîh ve el-Hâfız

lakabları verildi. 150 (m. 767) senesinde doğduğu söylenen Esba’ bin Ferec, 225 (m. 840) senesinde vefât etti.

Meşhûr Mâlikî fakîhi ve Mısır kadısı Abdullah bin Vehb’in kâtipliğini yapan Esba’ bin Ferec, başta İbni Vehb olmak üzere Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem, Abdülazîz Darâverdî, Abdurrahmân bin Kâsım, Ali bin Abis el-Kûfî, Îsâ bin Yûnus, Yahyâ bin Sellâm, Hâtem bin İsmail ve İbn-i Vehb’in muasırı olan âlimlerden hadîs-i şerîf işitti ve ilim öğrendi. Ayrıca İbn-i Vehb ve İbn-i Kâsım’dan fıkıh öğrendi. Bilhassa fıkıh ilminin mes’elelerinde derin bilgiye sahip oldu.

Mâlik bin Enes’den hadîs-i şerîf dinlemek için Medine’ye gittiğinde, onu vefât etmiş buldu. Orada Eşheb’le sohbet etti.

Mısır’da kadılık yaptığı da rivâyet edilen Esba’ bin Ferec, birçok değerli âlimin yetişmesine emek sarfetti. İmâm-ı Zehebî, İmâm-ı Buhârî, Ebû Hâtem Râzî, Muhammed bin Esed el-Huşerî, İbn-i Vaddah, Sa’îd bin Hasan ve daha birçok âlim kendisinden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hadîs ve fıkıhta âlim, mes’eleleri çözmede mahir, görüş belirtme ve kıyasta keskin, dili tatlı, dünyâdan uzak, âbid ve zâhid olan Esba’ bin Ferec hakkında âlimlerden birçoğu görüşlerini belirtmişlerdir. Bunlardan Eşheb’e “Senden sonra ilimde kim vardır?” denilince “Esba’ bin Ferec daha âlimdir” diye cevap verdi. İbn-i Lübâd “Fıkhın usûlünü Esba’ bin Ferec’in usulünden öğrendim” İbn-i Maîn “İmâm-ı Mâlik’in ictihâdına göre hüküm verenlerin en üstünü idi. O, insanların sordukları sorulara tek tek cevap verir, onlara mes’eleleri öğretirdi” Abdülazîz Mâceşûn “Ben Mısır’da O’nun gibi âlim görmedim. Bir de O’nun hocası İbn-i Kâsım vardı” diyerek O’nun ilimdeki üstünlüklerini dile getirdiler. Ayrıca O’nun ilmî derecesi hakkında, hocası büyük âlim İbn-i Kâsım’ın “Bana artık halk içinde sorma, ikimizin ilmi eşitlendi. Bundan sonra mes’elelerimizi kendi aramızda halledelim” sözü güzel bir delîldir.

Hadîs-i şerîf ilminde “hafız” olan, rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden, bir kısmı Kütüb-i sitte’den; Tirmizî, Nesâî, Buhârî ve Ebû Davud’un (r.aleyhim) hadîs kitaplarında nakledilen Esba bin Ferec’den, hadîs âlimleri sika (güvenilir) olarak bahsederler. Iclî “O’nun hadîslerini almakta mahzur yoktur. O sikadır” derken, Ebû Hâtem “Sadûk” demiş, İbn-i Hibbân, İbn-i Mevaz, İbn-i Habîb, Ebû Zeyd Kurtubî, İbn-i Müzeyyen ve Ebû Ali bin Seken gibi hadîs âlimleri de “sika” olduğunu sözbirliği ile bildirmişlerdir.

İlmini talebelerine ve soranlara öğrettiği gibi kitaplara da yazan Esba’ bin Ferec’in meşhûr olan eserleri arasında; onbeş cüzden ibâret olan “Kitâbül-usûl”, “Tefsîr-i garîbü’l-Muvattâ,” “Kitâbü âdâbi’üs-sıyâm”, “Kitâbü’l-muzâraa”, Kitâbü’l-âdâbül-kazâ”, “Kitabü’r-reddi alâ ehlil-ehvâ ve gayrihâ” adlı kitapları vardır. Bunlardan başka, hocası Abdurrahmân bin Kâsım’dan duyduğu fıkıh mes’elelerini de kitap hâline getirmiştir.

Abdullah bin Vehb’in; “İnsanların başında olanların affetmekte hatâ yapmaları, cezalandırmakta hatâ etmelerinden daha iyidir” buyurduğunu söyler, kadı iken insanları cezalandırmakta hatâ yapmamaya gayret ederdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 97

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 457 458

3) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-1, sh. 361 362

4) Mirât-ül-cinân, cild-2, sh. 86

5) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-2, sh. 302

6) El-A’lâm cild-1, sh. 333

7) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 240

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 56